

КЕБА О. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КЛАСИ ПРИГОЛОСНИХ АРТИКУЛЯЦІЙ В КОНТАКТІ З ВІБРАНТАМИ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто можливі в іспанській мові комбінації вібрентів з приголосними фонемами в межах однієї лексичної одиниці. Визначаються категорії артикуляцій звуків в контакті з вібрантами, які необхідно враховувати як змінні, що впливають на їх акустичні характеристики. Доведено, що в межах лексичної одиниці на реалізацію вібранта як багатударного алофона впливають попередні гетеросилабічні носові та латеральні артикуляції.

Ключові слова: початковий приступ, простий початковий приступ, складний початковий приступ, рифма, апроксимант, змінна, гетеросилабічний, тавтосилабічний.

В статье рассматриваются возможные варианты сочетаемости вибрентов с согласными фонемами в рамках одной лексической единицы в испанском языке. Определяются категории артикуляций звуков, находящихся в контакте с вибрантами, которые необходимо рассматривать как изменяемые, влияющие на их акустические характеристики. Доказано, что в рамках лексической единицы на реализацию вибранта как многоударного алофона влияют предшествующие гетеросилабические носовые и латеральные артикуляции.

Ключевые слова: начальный приступ, простой начальный приступ, сложный начальный приступ, рифма, апроксимант, изменяемая, гетеросилабический, тавтосилабический.

The article considers possible variants of the combinations of vibrants with consonant phonemes in the framework of one lexical unit in the Spanish language. Defines the categories of articulations of sounds that are in contact with vibrants, which should be seen as variables affecting their acoustic performances. By comparing consonant context, the author comes to the conclusion that, in the framework of a lexical unit for realization of vibrant as trill influence the preceding heterosyllabic, nasal and lateral articulations.

Key words: onset, simple onset, complex onset, rhyme, approximant, variable, heterosyllabic, tautosyllabic.

Актуальність статті зумовлено необхідністю пошуку об'єктивних критеріїв виділення з безперервного мовленнєвого потоку певного числа елементарних звукових сегментів з використанням інформації про об'єктивні ознаки меж більш крупних одиниць мовлення – складів, фонетичних слів, надфразових та тематичних єдностей, тексту, що перебувають у складній залежності від одиниць лексико-граматичного рівня, а також низки просодичних факторів.

Метою даної статті є визначити в межах однієї лексичної одиниці діапазон сполучуваності вібрентів іспанської мови з приголосними фонемами. Фонетичні реалізації цих фонем (спосіб артикуляції та сонорність) впливають на характер алофонічного варіювання фонем вібрентів, і їх необхідно враховувати при створенні корпусу

дослідження вібрантів.

Об'єктом дослідження є змінні, що впливають на акустичні характеристики вібрантів в іспанській мові.

Предметом дослідження є категорії артикуляцій приголосних, що знаходяться в контакті з вібрантами в межах однієї лексичної одиниці.

Незважаючи на те, що такі аспекти, як позиція у висловленні, синтаксична структура або лексична категорія слова можуть модифікувати якимось чином характеристики вібранта, у даній статті ми обмежилися аналізом того контексту, який має найбільш безпосередній вплив на звук – суміжні приголосні звуки та наголос.

Вібранти в іспанській мові можуть займати різні позиції всередині складу. Згідно із структурою, запропонованою Харрісом (1975), вібрант є компонентом початкового приступу (лівої межі силабічного ядра) або рими (сегменту складу, сформованого із суми ядра та кінця складу або правої межі складу). У першому випадку, вібрант може з'являтися як єдиний елемент, утворюючи простий початковий приступ (*pa-re-ja*, *ca-rre-te-ra*, *ro-sa*), або як другий компонент складного початкового приступу в сполученні із шумним приголосним (*tres*, *a-bril*). В позиції рими, вібрант завжди знаходиться після голосної, яка формує ядро складу, або після напівголосної, і може бути єдиною приголосною рими (*ar-co*), або в сполученні з /s/, яка слідує за ним (*pers-picaz*). Вібрант в позиції початкового приступу може контактувати з приголосним, що входить до попереднього складу. Прикладом такого контексту є вібранти у словах *en-re-do*, *al-re-de-dor*, *Is-ra-el*. Вібранти в інтервокальній позиції завжди утворюють простий початковий приступ (*pe-ro*, *pe-rro*). Інтервокальна позиція є єдиним контекстом, у якому можлива поява двох різних фонем /r/ та /r̄/ з дистинктивним значенням. У традиційній іспанській фонетичній літературі для позначення цих звуків вживаються терміни *vibrante simple* /r/ та *vibrante múltiple* /r̄/. У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися термінами *одноударний вібрант* для фонем /r/ та *багатоударний вібрант* для фонем /r̄/, які вживаються у вітчизняній та російській фонетиці для позначення цього типу звуків (Васильченко О. Г. (2004), Лосева Е. В. (2006)).

Із чотирьох контекстів, описаних вище, у трьох з них (початковий приступ та рима), вібрант знаходиться в контакті з приголосною та

голосною. Отже, розглядаються такі контексти:

- (а) приголосний + вібрант + голосний: $\$ \Pi _ \Gamma$
- (б) голосний + вібрант + приголосний: $\Gamma _ \$ \Pi$
- (в) приголосний + вібрант + голосний: $\Pi \$ _ \Gamma$

Символ \$ позначає межу складу; $_$ – вібрант; Π – приголосний; Γ – голосний.

Одним із факторів, що впливають на характеристики звуків є оточуючі їх сегменти. У контексті, який ми описуємо, одним з таких елементів завжди є приголосний, який і є змінною, яку необхідно брати до уваги.

Однак, не всі способи артикуляції, на які класифікуються приголосні, можуть з'являтися в контакті з вібрантом у контекстах описаних вище. Крім того, різною є дистрибуція в залежності від позиції вібранта в початковому приступі (простому чи складному) або у римі. Ми коротко опишемо можливі комбінації приголосного та вібранта в іспанській мові.

Приголосні, які комбінуються з вібрантом у позиції складного початкового приступу є обов'язково шумними (*breve, prado, fresa, dragón, tres, gris, criatura*). Таким чином, у цій позиції ніколи не з'являються ні носові ні плавні приголосні. Крім того, лише певні шумні можуть знаходитися у цьому контексті: зімкнені (глухі та дзвінки) та фрикативний губно-зубний глухий. Фонема /p, t, k/ завжди реалізуються як зімкнені глухі, а фонема /f/, як фрикативний глухий. Фонетичні характеристики дзвінких фонем /b, d, g/, однак, варіюються в залежності від контексту, в якому вони з'являються. Загалом, /b/ та /g/ артикуються як зімкнені в абсолютній початковій позиції (*beso, gato*) та після носового (*hombre, tango*) і як апроксиманти в інших позиціях (*abrazo, agricultura*) (Navarro Tomás, 1966; Harris, 1975; Карпов, 1969; Alarcos, 1991; Quilis, 1992, 2010). “Терміни *апроксимант* (а також *спірант*) вживається по відношенню до приголосних, які хоча і схожі на фрикативні, але ослаблені настільки, що ступінь їх відкритості є трохи більший, а тиск повітря набагато менший. Незважаючи на різноманітність поглядів, в цю категорію можна включити *напівприголосні*, /l/ та, як стверджує Мартінес Сельдран, інтервокальні алофони дзвінких приголосних іспанської мови, які є більш відкритими і ослабленими, ніж фрикативні [β], [ð], [γ], завдяки чому цей автор пропонує додати до їх транскрипції діакритичний знак, який

характеризує ослаблені приголосні [β], [ð], [ɣ], щоб можна було відрізнити їх від фрикативних, не розширюючи Міжнародний фонетичний алфавіт. Термін *спірант* не є коректним, оскільки є двояким, хоча Мартінес вжив його для опису апроксимантів. Раніше він вживався як синонім фрикативованої фонемі” [12:12]. Фонема /d/ реалізується як зімкнений в абсолютній початковій позиції (*dama*) і після носового та латерального (*conde, caldo*), і як апроксимант – у інших контекстах (*ardor*) (Navarro Tomás, 1966; Alarcos, 1991; Карпов, 1969; Quilis, 1992, 2010).

Враховуючи дану дистрибуцію, необхідно розглянути три способи артикуляції у приголосних, які формують початковий приступ поряд з вібрантом: зімкнений, фрикативний та апроксимант. З цих трьох груп, лише у групі зімкнених можна виділити функцію сонорності, зважаючи на те, що в цьому контексті фрикативний приголосний завжди глухий, а апроксимант завжди дзвінкий. Таким чином, можна виділити чотири групи приголосних, які утворюють консонантну групу з вібрантом в позиції початкового приступу: зімкнені глухі, зімкнені дзвінкі (в абсолютній ініціальній позиції та після носових), апроксиманти та фрикативні, як показано у таблиці 1:

Таблиця 1

Класи приголосних, які комбінуються з вібрантом в позиції початкового приступу

Зімкнений		Апроксимант		Фрикативний	
Глухий	дзвінкий	Глухий	дзвінкий	глухий	дзвінкий
√	√	–	√	√	–
приклади : <i>prado</i> <i>crédito</i>	приклади: <i>brazo</i> <i>hombre</i> <i>dragón</i> <i>Andrés</i> <i>grande</i> <i>sangre</i>	–	приклади : <i>abrazo</i> <i>padre</i> <i>vinagre</i>	приклади : <i>fresa</i>	–

Якщо вібрант знаходиться в імплзивній позиції, то суміжний приголосний, що входить до наступного складу, може реалізовуватися як глухий зімкнений (*parque, carta, carpintero*), апроксимант (*carbón, cargo, cordial*), фрикативний (*terso, tercero*), носовий (*hormiga, torneo*),

латеральний (*Carlos*), африката (*corchete*). Як було вказано вище, /b, d, g/ після вібранта завжди реалізуються як апроксиманти [β, ð, γ], що виключає появу зімкнених [b, d, g]. Будь-який глухий фрикативний [f, θ, s, x] може знаходитись в цій позиції, хоча деякі комбінації рідко з'являються у мові. Наприклад, послідовність: вібрант + [f] знайти важче, ніж іншу комбінацію вібранта та фрикативного. Досить рідкісним явищем у мові є послідовність вібранта + африката.

Що стосується носового після вібранта, то маємо лише приклади з альвеолярним носовим [n] (*carne*) та губно-губним [m] (*armario*). Більшість латеральних, які складають корпус дослідження, це альвеолярні [l] (*Carlos*).

Якщо розглядати типи приголосних, які можуть знаходитись після вібранта, виявляється, що така змінна як сонорність обумовлена способом артикуляції: в жодному випадку неможливо встановити різницю у сонорності в межах одного і того ж способу артикуляції. Зімкнені та фрикативні завжди реалізуються як глухі, в той час як апроксиманти, носові та латеральні є дзвінками. Отже, отримано п'ять різних контекстів, як показано в таблиці 2:

Таблиця 2

Класи приголосних, які можуть комбінуватися з вібрантом, що знаходиться в імплзивній позиції

Зімкнений		Фрикативний		Апроксимант		Носовий		Латеральний	
Глухий	дзвінкий	Глухий	Дзвінкий	Глухий	дзвінкий	Глухий	Дзвінкий	глухий	Дзвінкий
√	–	√	–	–	√	–	√	–	√
<i>Arco</i>	–	<i>verso</i>	–	–	<i>árbol</i>	–	<i>carne</i>	–	<i>orla</i>
<i>carp</i>		<i>carce</i>			<i>corbat</i>		<i>carmí</i>		<i>carlos,</i>
<i>e-ta</i>		<i>l</i>			<i>a</i>		<i>n,</i>		<i>irlndés</i>
<i>carta</i>		<i>Arge</i>			<i>curva</i>		<i>armón</i>		
		<i>nti-</i>			<i>ardien</i>		<i>ico</i>		
		<i>na</i>			<i>te</i>				
					<i>argot</i>				

До того ж, вібрант у позиції складного початкового приступу описується завжди як одноударний алофон (Navarro Tomás, 1966; Карпов, 1969; Harris, 1975; Alarcos, 1991; Quilis, 1992, 2010) і саме він є

єдиною фонемою, яка не існує на початку слова в іспанській мові, тому неможливо знайти приклади слів, які починаються цим звуком.

При створенні корпусу вібрантів в позиції складного початкового приступу ми розглянули чотири групи приголосних: зімкнений глухий, зімкнений дзвінкий, дзвінкий апроксимант та глухий фрикативний. У контексті, який слідує за вібрантом в імплузивній позиції, було визначено п'ять категорій приголосних: зімкнений глухий, дзвінкий апроксимант, глухий фрикативний, дзвінкий носовий та дзвінкий латеральний. Було відібрано 50 прикладів для кожного із вказаних контекстів, які зібрані у таблиці 3, що передбачає загалом 200 вібрантів в позиції початкового приступу та 250 в імплузивній позиції:

Таблиця 3

Приголосні в контактi з вібрантом, який знаходиться в позиції складного початкового приступу та в імплузивній позиції, призначені для аналізу

Початковий приступ		Імплузивна позиція	
зімкнений глухий	+ вібрант	вібрант +	зімкнений глухий
зімкнений			фрикативний
дзвінкий			глухий
фрикативний			дзвінкий
глухий			апроксимант
дзвінкий			дзвінкий носовий
апроксимант			дзвінкий латеральний

Якщо вібрант знаходиться в позиції початкового приступу і являється його єдиним компонентом, то суміжний приголосний, що входить до попереднього складу, може реалізуватися як носовий (*enredo*), латеральний (*alrededor*) та глухий щілинний (*israelí*). Сполучення /rs/ в іспанській мові є особливим випадком, у якому внаслідок асиміляції /s/ поглинається вібрантом. У цих позиціях вібрант реалізується як багатоударний алофон (Navarro Tomás, 1966; Карпов, 1969; Harris, 1975; Alarcos, 1991; Quilis, 1992, 2010).

Висновки. В іспанській мові вібранти в межах однієї лексичної одиниці можуть комбінуватися з приголосними, займаючи позиції початкового приступу (складного або простого) та імплузивну. Шумні

приголосні, передуючи вібранту, завжди виступають як тавтосилабічні по відношенню до нього, утворюючи складний початковий приступ. Фонетично вібрант у цьому контексті реалізується як одноударний алофон, а шумні фонетично реалізуються як зімкнені (глухі та дзвінкі), апроксиманти (дзвінкі) та глухий губно-зубний фрикативний. Носові та плавні, передуючи вібранту, виступають завжди як гетеросилабічні, в контакті з якими вібрант фонетично реалізується як багатоударний алофон. В імплізивній позиції тавтосилабічним по відношенню до вібранта може виступати лише щілинна приголосна фонема /s/. Інші приголосні виступають по відношенню до нього як гетеросилабічні і фонетично реалізуються як зімкнені глухі, апроксиманти дзвінкі, фрикативні глухі, носові та латеральні. В цій позиції вібрант реалізується як одноударний алофон.

Перспективи дослідження Встановивши класи приголосних артикуляцій, можливих в контакті з вібрантами в іспанській мові, які розглядаються як змінні, необхідно розширити дослідження, враховуючи аспекти пов'язані з просодією або синтаксисом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильченко О. Г. Функціонування алофонів фонему /r/ у мовленні дикторів Німеччини 1923–2003 рр. (інструментально-фонетичне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Олена Германівна Васильченко; Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2004. – 24 с.
2. Карпов Н. П. Фонетика испанского языка (теоретический курс): [учебн. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Николай Павлович Карпов. – М.: Высшая школа, 1969. – 232 с.
3. Лосева Е. В. Формирование многоязычной фонетической базы данных (применительно к речевой реализации вибрантов): автореф дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.21 “Прикладная и математическая лингвистика” / Елена Викторовна Лосева; Московск. гос. лингвист. ун-т. – М., 2006. – 24 с.
4. *Современная грамматика испанского языка*: [в 2-х ч.] / комиссия по грамматике Испанской Реальной Академии. – СПб.: Лань, 1997. – Ч. 1: Фонетика и морфология. – 352 с.
5. Alarcos E. *Fonología española* / Emilio Alarcos Llorach. – [4° ed.]. – Madrid: Gredos, 1991. – 290 p.
6. Blecua F. B. *Vibrantes del español: manifestaciones acústicas y procesos fonéticos*: Tesis docotoral / Beatriz Blecua Falgueras. – Universidad Autónoma de Barcelona, 2001. – 375 p.
7. Harris J. W. *Fonología generativa del español* / James Wesley Harris. – Barcelona: Planeta, 1975. – 404 p.
8. Martínez C. E. [r-r]: ¿Dos clases de sonidos? / Eugenio Martínez Celdrán, Lucrecia Rallo // *Estudios de Fonética experimental*. – Universitat de Barcelona, Laboratori de Fonètica, 1995. – № VII. – P. 179–194.
9. Martínez C. E. *Manual de fonética española. Articulaciones y sonidos del español* / Eugenio Martínez Celdrán, Ana M. Fernández Planas. – [1° ed.]. – Barcelona: Editorial Ariel, S.A., 2007. – 256 p.
10. Navarro T. T. *Manual de pronunciación española* / Tomás Navarro T. – [duodécima ed.]. – La Habana: Edición revolucionaria, 1966. – 326 p.
11. Pamies B. A. *Guía básica de fonética y fonología* / Antonio Pamies Bertrán, Olga Mijailovna Kálustova. – Granada: Método, 2000. – 170 p.
12. Quilis A. *Curso de fonética y fonología españolas* / Antonio Quilis, Joseph A. Fernández. – Madrid: CSIS, 1992. – 222 p. – (Colección Textos Universitarios, № 4).
13. Quilis M. A. *Principios de fonología y fonética españolas*. / Antonio Quilis Morales. – [10° ed.]. – Madrid: Arco Libros S.L., 2010. – 96 p.